

9. Колодій А. Ф. Проблеми і перспективи розвитку громадянського суспільства в сучасній Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://political-studies.com/wp-content/uploads/2010/01/Civil-Society.pdf>
10. Не можна говорити про існування громадянського суспільства в тоталітарній системі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://catholicnews.org.ua/ne-mozhna-govoriti-pro-isnuvannya-gromadyanskogo-suspilstva-v-totalitarniy-sistemi-glava-ugkc>
11. Робота з волонтерами та її соціальне значення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zahyst.ks.ua/2014/09/robota-z-volonterami-ta-ii-socialne-znachennya/>
12. Титаренко В. Формування громадянського суспільства в сьогоденній Україні: роль релігійного фактору / Віта Титаренко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/studios/studies_of_religions/56318/

Ольга Яроцька (Київ)

**АНТРОПОЦЕНТРИЗМ І ТЕОЦЕНТРИЗМ ЯК РІЗНОВЕКТОРНІ
СМИСЛОЖИТТЄВІ ПАРАДИГМИ СУЧАСНОГО БУТТЯ
КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ
(САКРАЛЬНО-СЕКУЛЯРНА РЕВЕРСІЯ)**

У статті аналізується аджорнаментний реверс католицизму після II Ватиканського собору, визначальними чинниками якого стали антропологічна теологія з ключовим дискурсом гуманізму як гідності людини й нівелювання ексклюзивності традиційного теїзму.

Ключові слова: гуманізм, антропоцентричність, гідність людини, традиційний теїзм, модерна секулярність.

Olga Yarotska

**ANTHROPOCENTRISM AND THEOCENTRISM AS VARIED LIFE
PURPORT PARADIGM OF MODERN
CATHOLIC CHURCH BEING
(SACRED-SECULAR REVERSION)**

This article analyzes aggiornamento reverse of Catholicism after the Second Vatican Council, the determining factors of which were anthropological theology with the discourse of humanism as human dignity and leveling exclusivity of traditional theism.

Keywords: humanity, anthropocentricity, human dignity, traditional theism, modern secularism.

У зв'язку з дослідженням вище означеного дискурсу розвитку післясоборного католицизму доцільно спочатку розглянути цей процес з точки зору сучасних теорій і чинників секуляризації у викладі Чарльза Тейлора: «Я стверджую, що настання модерної секулярності в моєму розумінні збігається в часі з формуванням суспільства, де вперше в історії цілковито самодостатній гуманізм стає широко доступною світоглядною можливістю. Маю на увазі гуманізм, що не визнає остаточних цілей понад людське процвітання, як і жодного зв'язку з будь-чим іншим понад це процвітання. Такого не можна було сказати про жодне попереднє суспільство» [1, с. 39–40]. Автор розрізняє людське існування й «трансцендентні цілі», які спочатку співвідносилися одне з одним в релігійній традиції, а в секулярну добу гуманізм розрізнив цю співвідносність. Відтак, в розумінні Тейлора йдеться про «самодостатній чи виключний гуманізм» (*exclusive humanism*), який є цілковито іншим і лежить в «осередді модерної секулярності». Цей гуманізм не потребує для своєї самодостатності трансцендентного. З Тейлорового визначення секулярності випливає, що саме виключальний гуманізм є станом, в якому «здійснюється наш досвід і пошук повноти, і це поєднує нас усіх, віруючих і невіруючих» [1, с. 41].

З точки зору нашого дослідження, майже до середини ХХ ст. Католицька Церква не знаходила будь-якого позитивного змісту в гуманізмі, оскільки вважала його світським етичним вченням, яке пов'язане з матеріалістичними поглядами на природу людини і сферу її потреб. Гуманізм розвивався як течія, незалежна від теології, зокрема моральної доктрини католицизму, як течія, що висунула на перший план проблеми людини та її життя, як система поглядів на світ, уgruntована на пріоритетності цінностей людської особистості, її права на земне життя і розвиток [2, с. 213], тобто гуманізм, по суті, став основою секулярної парадигми міжлюдських відносин і світовлаштування. Основні принципи секулярності людини з самого початку мали чітке спрямування проти християнського теоцентризму, який традиційно звеличував цінності потойбічного життя і принижав цінність поцейбічного, земного існування людини.

Саме тому не випадково в «Силлабусі», або «Повному переліку головних помилок нашого часу», виданому в 1864р. папою Пієм IX, поряд з осудженням таких течій та ідей нового часу, як раціоналізм, пантеїзм, деїзм, соціалізм, відкидалася не тільки будь-яка етика, вільна від релігії, а й сама ідея гуманізму. Останній раз Католицька Церква офіційно відкинула гуманізм і його проблематику під час понтифікату папи Пія XII. В енцикліці «*Humani genius*» (1950р.), засуджуючи «помилкові погляди, які зраджують основам католицького вчення», у вигляді теорії еволюції, діалектичного матеріалізму, екзистенціалізму та ін., Пій XII відкинув і гуманізм.

Категорія «гуманізм» у позитивному ставленні до неї з'являється в офіційних ватиканських документах, зокрема у прийнятій II Ватиканським собором пастирській Конституції «Про Церкву в сучасному світі». У цьому соборному документі відзначається, що головним завданням гуманізму є «персоналізація, тобто встановлення таких суспільних відносин, в яких зростає почуття автономії людини та її відповідальності, що має величезне значення для духовної і моральної зрілості людського роду». Це сприятиме, як зазначається в цій Конституції, «усвідомленню факту єдності світу, а також завданню, яке стоїть перед нами, щоб у правді й справедливості будувати кращий світ. У цей спосіб ми є свідками народження нового гуманізму, який наділяє людину передусім відповідальністю у ставленні до своїх співбратів і до своєї історії» [3, S. 584, §55]. Відтак, Католицька Церква відмовилася від трактування гуманізму як доктрини, яка «заперечення Бога і релігії обґрунтовує потребами наукового прогресу і гуманізації суспільних відносин та ігнорує відповідальність людини перед Богом». Таким чином, визнання церквою «нового гуманізму» та його персонального і суспільного значення стало могутнім чинником секуляризації церкви, і світу, оскільки цей гуманізм вже «не потребував, – як зазначає Тейлор, – для своєї самодостатності трансцендентного», а відтак, став «самодостатнім і виключальним» гуманізмом.

Лінія на специфічну гуманізацію католицького соціально-етичного вчення і в цілому сприйняття світського гуманізму («нового гуманізму», як зазначається в соборній Конституції) знайшла подальший розвиток в енцикліках Івана Павла II: «Redemptor hominis» («Відкупитель людини») – 1979р., «Dives in misericordia» («Багатий милосердям») – 1980р., «Laborem exercens» («Займаючись працею») – 1981р., «Sollicitudo rei socialis» («Турбота про соціальну дійсність») – 1988р., «Centesimus annus» («Століття») – 1991р.

Необхідно зазначити, що біля витоків формування *концепції про гідність людини як особистості* був саме Кароль Войтила, який пізніше став папою Іваном Павлом II, і який має значний внесок у створенні *аури аджорнаменто* на II Ватиканському соборі (1962–1965 рр.). Кароль Войтила започаткував нові напрями філософії і теології католицизму, а саме: формування антропологічної концепції, основою якої стали суб'єктивність і динамізм людини, самовизначення людини як особистості. Кароль Войтила у своїй філософії людини відійшов від догматичного християнського трактування людини, приреченої бути вічним рабом Божим, приреченої успадкованою від Адама і Єви гріховністю, відданої на поталу деградації, залежної від божественного провидіння, вимушеної вимолювати своє теперішнє існування та хліб насущний та надіятись на благість у потойбічному світі. Цей традиційний християнський погляд на людину розірвав її цілісність як особистості, поділив її на тіло і душу, протиставив її тимчасове земне існування і

майбутнє небесне блаженство. Це, зрештою, витворило протиріччя секулярного і сакрального, яке намагався подолати Кароль Войтила, обґрунтовуючи основоположні принципи філософії людської особистості як цінності у своїх ще дособорних працях «Особа: підмет і спільнота», «Особистість і чин», «Теологічний персоналізм», «В основі оновлення» [4].

Кароль Войтила вважав необхідним створити таку сучасну католицьку антропологию, яка б була тісно пов'язана з етикою і охоплювала такі проблеми, як «гідність людини», «соціальна справедливість», «права особистості». Його судження ґрунтувалися на передумові, що сфера моралі повинна бути підкріпленою теорією людина – особистість, що основа цієї моралі немислима без відповіді на питання: що таке людина, яка її внутрішня структура як особистості, що спонукає її до творчої діяльності та спрямованості до свободи [5, с. 31].

Прийняття душпастирської Конституції «Про Церкву в сучасному світі» мало надзвичайно важливе значення, оскільки саме в цій Конституції пульсував дух епохи модерного світу з духом її секулярності. У цій Конституції було зафіксовано і всебічно розвинуто основоположний принцип II Ватиканського собору, його визначальну парадигму аджорнаменто – визнання гідності людини як особистості, цінність якої була поставлена в центр душпастирської діяльності. Консервативні отці Собору, кількість яких сягнула 251 особи, виступили проти прийняття цієї Конституції з самого початку її обговорення, оскільки, як вони вважали, «Бог був відсунутий на периферію» у цьому документі Собору [6, S. 529].

У післясоборний період проблема «нового гуманізму» як основоположна проблема антропоцентричного напрямку набула чітких образів і була теоретично імплементована в цілу низку модерних теологій: «теологію всебічного визволення людини», «теологію людської екології», «теологію подолання відчуженості», «теологію трансцендентної істини», «теологію прав людини», «теологію бідних», «теологію культури життя проти культури смерті», теологію шлюбу і сім'ї» [7, § 26–57].

Ці антропологічні теології відтворені у відповідних розділах Конституції «Про Церкву в сучасному світі»: Гідність людської особи, Людська спільнота, Людська активність у світі Завдання Церкви в сучасному світі, Належна підтримка гідності подружжя і сім'ї, Умови культури в сучасному світі, Засади належного розвитку культури, Завдання християн в царині культури, Суспільно-економічне життя, Життя політичної спільноти, Потреби зміцнення миру і розвитку людської спільноти.

За важливістю проблематики, глибокою змістовністю її обґрунтування і обсягом охоплення Конституція «Про Церкву в сучасному світі» посідає фундаментальне положення з усіх опрацьованих і прийнятих Собором документів. У післясоборний період Іван Павло II

доклав багато зусиль для того, щоб католицька теологія не тільки була вченням про Бога, а й теологічною антропологією, тобто вченням про людину. Заявивши, що «Людина – шлях Церкви», Іван Павло II однозначно наголосив на тому, що «єдиною метою Церкви є турбота і відповідальність за людину», «не за абстрактну, а реальну, конкретну, історичну людину», що «Церква надає особливу увагу людині» [7, § 53, 54, 57]. Це дозволило церкві долати протиставлення земного і небесного, що було основою традиційної дуалістичної моделі *Sacrum – profanum*.

Реформи II Ватиканського собору і післясоборний період їх запровадження в практику церковного життя очільниками Ватикану в останні роки понтифікату Бенедикта XVI стали оцінюватися як «спровоковані секуляризацією», яка «є в середині Церкви», оскільки «церковні відправи стали зосереджуватися не на Богові, а на людині» [8, с. 3]. Втрата відчуття сакрального сенсу Бога, утвердження антропологічної теології з її визначальним дискурсом *гідності людини як особистості* трактуються як «криза віри» в результаті секулярного наступу на церкву.

Енцикліки й соборні документи ґрунтувалися і актуалізувалися проблемами виключно антропологічними, переважно людськими і за своєю суттю, секулярними. Трансцендентне, сакральне, сотеріологічне, провіденціальне, потойбічне було витіснене реаліями сучасного світу, сучасного суспільства, смисложиттєвою іманентністю сучасної людини. Цей антропоцентричний поворот, який розпочався ще на межі XVII і XVIII століття, поглибився і розширився у XIX столітті і досяг свого апогею у другій половині XX і початку XXI століття, як вважають сучасні дослідники теорій і чинників секуляризації, вирізняється чотирма напрямками змін.

Перший напрям стосується «затмарення відчуття людської перспективи», яку формувала традиційна Церква. Йдеться про те, що «обов'язок перед Богом не обмежується реалізацією його плану творіння», натомість «наш обов'язок перед Богом істотно зводиться до забезпечення власного блага» [1, с. 354].

Другий напрям стосується «затмарення Божої благодаті». Йдеться про світоглядний реверс від сліпої віри до розуму. «Встановлений Богом порядок відкритий для його осягнення розумом, тож людям, щоб гідно прийняти цей виклик, достатньо скористатися розумом і дисципліною» [1, с. 355].

Третій напрям впливає з двох перших: «блякне відчуття таємниці» (таємниці зла, таємниці відпадиння або повернення до Бога). «Одночасно спорожнилася інша велика схованка таємниці Бога – Боже провидіння» – непередбачувані Божі втручання в конкретні ситуації уже не знаходять місця в нашій картині світу, так само як і чудесні події» [1, с. 357].

Четвертий напрям пов'язаний із «затмаренням ідеї» про заплановане Богом перетворення всіх людських істот і всіх людських справ, які звільняють їх від неминучих обмежень їхнього теперішнього стану» [1, с. 357–358].

Ці зміни, характеризують історичний перехід людства і сьогоденної Церкви від *теоцентризму до антропоцентризму*, який стимулював Церкву поставити в центр своєї діяльності життєсміслові проблеми сучасної людини і сучасного світу, що сприяло посиленню секуляризації релігійно-церковного комплексу.

Висновки. Аналіз передсоборних і соборних документів засвідчує їх секулярну спрямованість і віддаленість від трансцендентності й традиційної ексклюзивності теїзму, і таким чином дав можливість з'ясувати ті чинники, які в лоні самої Церкви сприяють її секуляризації, оскільки в сучасному світі надто важко або й зовсім неможливо зберегти церкві свою сакральну цнотливість. Визначальною рисою релігії, яка фігурує в теоріях секулярності є те, чи вірить людина в певний чинник чи певну силу, що трансцендує відповідний сенс і порядок в її особистому житті й розвиток світових процесів [1, с. 42–43]. Зміст проаналізованих документів розкриває, по-перше, нетрадиційний есхатологічний обрис трансцендентного порядку в становленні гідності людини й розвитку сучасного світу, а модерністський реверс від традиційного сакрального до інноваційного антропоцентричного секулярного. По-друге, Церква об'єктивно і правдиво зображує стан і тенденції розвитку сучасної людини і сучасного світу і намагається знайти своє місце і свою нову роль в секулярному світі. Саме це відповідає модусу «секулярність – 3», коли, на відміну від «секулярності – 1» (секулярний публічний простір), і «секулярності – 2» (занепад вірувань і практик), йдеться про «новий контекст людського досвіду, який кладе край наївному визнанню трансцендентного» [1, с. 44].

Посилання

1. Тейлор Чарльз. Секулярна доба. Книга перша. Пер. з англ. – К.: Дух і літера, 2013.
2. Овсиенко Ф.Г. Еволюція соціального учения католицизма. – М., 1987. – С. 213.
3. Konstytucja, duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym // Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje. – Pollottinum. Kraków, 1967.
4. Wojtyła Karol. Osoba: Podmiot i wspólnota // Roczniki filozoficzne KUL – Lublin, 1976; Wojtuła K. Osoba i czyn. – Kraków, 1969; Wojtuła K. Personalizm tomistyczny // Znak, Kraków, 1969; Wojtyła K. U podstaw obnowy. Studium o realizacji Vaticanum II. – Kraków, 1972.
5. Україна і Ватикан: до і після Другого Ватиканського Собору. – К. 2013.

6. Wprowadzenie do Konstytucji duszpasterskiej o Kościele w świecie współczesnym// Sobór Watykański II. Konstytucje, Dekrety, Deklaracje. – Kraków, 1967.
7. Encyklika «Centesimus annus». – Roma, 1991.
8. Маємо відродити дух Літургії // Католицький вісник. – К., 2011.

Світлана Волобуєва (Київ)

ДЕВІАНТНІ ЯВИЩА У ЦЕРКОВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ: СТАВЛЕННЯ ГРОМАДСЬКОСТІ І РЕАКЦІЯ ЦЕРКВИ

У статті актуалізовано значимість наукових досліджень природи девіантних явищ у церковному середовищі; розглянуто проблему сексуальних злочинів сучасних кліриків; висвітлено питання ставлення громадськості й реакції Церкви на існування девіантних явищ.

Ключові слова: *релігія, мораль, девіація, девіантні явища, гомосексуалізм, сексуальна наруга, священник.*

Svitlana Volobuieva

DEVIANT PHENOMENON IN THE CHURCH CIRCLES: PUBLIC ATTITUDES AND CHURCH REACTION

In the article actualized an importance of scientific researches of nature of the deviant phenomena in church circles; also the problem of sexual crimes of modern priests is considered, as well as the questions of public relation and reaction of Church on deviant phenomena are reflected.

Keywords: *religion, morality, deviation, deviant phenomena, homosexuality, sexual abuse, priest.*

Постановка проблеми. Нове тисячоліття поставило як ніколи гострі запитання щодо сенсу буття людини. Разом із дійсними загальнолюдськими цінностями, в суспільстві насаджуються і проростають «псевдоцінності», а світ навколо нас стає химерною сполукою найсуперечливих явищ. Цей світ дуже гуманістичний, але чомусь переважно нелюдяний; світ дуже поліконфесійний, але чомусь переважно безбожний; світ дуже толерантний, але не по відношенню до традиційних національних та християнських цінностей. «Час ночі світу», – так окреслював новітню епоху Мартін Гайдеггер. Прямим і промовистим свідченням поглиблення «ночі світу» стало масове утвердження й розповсюдження неоліберальних «загальнолюдських» ідей та практик, споріднених між собою (вестернізації, мультикультуралізму, психосексуальної революції, неофемінізму, глобалізації, постмодернізму, «воєнного гуманізму» та ін.), зокрема й так званої «культури секс-меншин» або ж «квір-культури». Опосередкованим наслідком цих